
WODC in 1989 en 1990

- onderzoek
- documentatie en publikaties

W

wetenschappelijk

C

onderzoek- en

D

documentatie

C

centrum

Inhoud

I	Inleiding	1
II	Onderzoek	5
	1 Overzicht	5
	2 Onderzoek op het terrein van wetgeving, rechtspleging, slachtofferzorg en verkeer	6
	3 Onderzoek op het terrein van politie, criminaliteitspreventie, georganiseerde misdaad en milieu	7
	4 Onderzoek op het terrein van jeugdbescherming en delinquentenzorg, alternatieve sancties, verslavingszorg, vreemdelingenzaken en minderheden	9
III	Documentatie en publikaties	17
	1 WODC-documentatie	17
	2 Justitiële Verkenningen	21
	3 De rapporten	25
IV	Externe publikaties van WODC-medewerkers in 1989	29

I Inleiding

Het jaar 1990 betekent voor het WODC een jaar van veranderingen. Die veranderingen betreffen globaal twee terreinen. Het eerste is de organisatie van het WODC; de tweede heeft betrekking op de inhoud van het onderzoek en de zich aftekenende lijnen van de toekomst daarin.

In de eerste plaats wil ik in de herinnering terugbrengen dat in april 1989 een nieuwe directie in het leven is geroepen, de Directie Criminaliteitspreventie. Het toenmalige hoofd van het WODC, dr. J.J.M van Dijk, is als hoofd van de nieuwe directie aangesteld. Als gevolg hiervan heeft bij het WODC een wisseling van de wacht plaatsgevonden.

Een nog ingrijpender verandering betreft het instellen van een nieuwe Centrale Directie Wetenschapsbeleid en Ontwikkeling (CDWO). Reeds geruime tijd bestond er bij de departementsleiding evenals bij het WODC zorg over de vermindering — en in sommige gevallen zelfs de verdwijning — van het universitaire criminologisch onderzoek. Ook in andere universitaire onderzoeksinstituten werd relatief weinig aandacht besteed aan voor justitie relevante onderzoeksvragen. Deze ontwikkeling bracht met zich mee dat het WODC binnen het criminologisch en strafrechtelijk onderzoek in groeiende mate een monopoliepositie verkreeg. Dit nu werd algemeen ervaren als ongezond en ongewenst. Het leidde er bovendien toe dat de onderzoeksinspanningen op het terrein van strafrecht, strafrechtspleging, criminaliteitsbestrijding en preventie zowel absoluut als relatief gering van omvang waren. Gegeven deze negatieve situatie is door het nieuwe kabinet besloten een krachtige impuls te geven aan het universitaire onderzoek door meer middelen ter beschikking te stellen voor derde-geldstroomonderzoek en daarmee parallel lopende wetenschappelijke activiteiten. Ten einde aan dit beleid gestalte te geven is de nieuwe directie ingesteld. Deze telt drie hoofdafdelingen: het WODC, SIBa (Statistische Informatievoorziening en Beleidsanalyse) en EWB (Externe Wetenschappelijke Betrekkingen). Een van de belangrijkste taken van de CDWO zal zijn de universitaire wetenschappelijke wereld en het justitiebeleid nauwer op elkaar te betrekken, in de eerste plaats door het subsidiëren van extern wetenschappelijk onderzoek, maar eveneens door het sponsoren van andere activiteiten, zoals onder meer het instellen van fellowships, het verstrekken van opdrachten aan toonaangevende wetenschappers voor zgn. dieptestudies over voor justitie relevante onderwerpen en het organiseren van symposia en conferenties. Het WODC vormt één van de voornaamste peilers van de nieuwe directie. De positie van het WODC als belangrijk 'service'-instituut ten behoeve van beleidsdirecties en departementsleiding blijft ongewijzigd en ook de onderzoeksactiviteiten ondergaan geen verandering.

Het jaar 1990 brengt voor het WODC echter ook inhoudelijk aanzienlijke veranderingen met zich mee. Het WODC heeft zich in de jaren 1985-1990 grote inspanningen getroost in het kader van de uitvoering van het beleids-

plan 'Samenleving en Criminaliteit'. Het Centrum heeft het secretariaat van de Stuurgroep Bestuurlijke Preventie ter zijde gestaan bij zijn taak er zorg voor te dragen dat de gesubsidieerde preventieprojecten wetenschappelijk werden geëvalueerd; het heeft zowel gemeenten als projecten de helpende hand geboden bij het opzetten van die evaluaties ofwel ze verwezen naar universitaire onderzoekscentra; ten slotte heeft het ook een aantal van die projecten zelf geëvalueerd. In 1990 zal het WODC de meta-evaluatie van het landelijke preventiebeleid uitvoeren. Dit betekent dat met name de effecten van het uitgevoerde beleid, zoals deze tot uiting komen in de talloze projecten, uitgebreid zullen worden getoetst. Overigens zal preventie een zeer belangrijk aandachtsveld voor justitie blijven, zoals onder meer uit de instelling van de Directie Criminaliteitspreventie blijkt. Daarom zal ook in de toekomst het WODC een gedeelte van zijn onderzoekscapaciteit reserveren voor preventie-onderzoek.

Preventie is echter niet het enige 'nieuwe' onderzoeksveld dat zich voor de komende jaren heeft aangediend. Justitie wordt geconfronteerd met een aantal ontwikkelingen die onder meer ondersteuning door middel van onderzoek noodzakelijk zullen maken. Zo zal vaker dan tot dusver evaluatie van wetgeving moeten plaatsvinden, waarbij deze getoetst wordt op mogelijke handhaafbaarheid en de beoogde doeleinden met de gerealiseerde vergeleken worden. De Europese eenwording brengt voor justitie eveneens problemen met zich mee op het gebied van de georganiseerde, grensoverschrijdende misdaad en op dat van het vreemdelingenbeleid. Een ander terrein dat de komende jaren ongetwijfeld in het centrum van de belangstelling zal staan, is het milieu. Met name de wijze van strafrechtelijke handhaving van de milieuwetgeving en de vraag naar de scheidslijn tussen strafrechtelijke afhandeling van milieudelicten en andersoortige afhandeling zullen voorwerp van studie en onderzoek vormen. Het vreemdelingenonderzoek en de problematiek van (jongeren uit) etnische minderheden leggen reeds een aanzienlijk beslag op de onderzoekscapaciteit en te verwachten is dat dit nog zeker geruime tijd zo zal blijven. Het WODC wil zich inspanning blijven getroosten voor de verdere ontwikkeling en evaluatie van alternatieven van de vrijheidsstraf. Zowel uit het gezichtspunt van de effectiviteit van de vrijheidsstraf als uit een oogpunt van de steeds stijgende kosten die hieraan verbonden zijn, is deze inspanning noodzakelijk. Bij de vormgeving van die alternatieven speelt de reclassering een cruciale rol. In dat verband zal het WODC de komende jaren meer onderzoek dienen te wijden aan de rol en taken van de reclassering in deze en aan experimenten op dit terrein.

De handhaving van de rechtsorde stelt nog steeds aanzienlijke problemen. Daarom is het te betreuren dat, ten gevolge van de ook van justitie geëiste bezuinigingen, het WODC de raadadviseur rechtspleging alsmede enkele onderzoekers heeft moeten inleveren. Hoewel de overige raadadviseurs het onderzoek op dit terrein onder hun hoede hebben genomen, heeft dit — gezien de totale werkbelasting — onvermijdelijk tot een zekere inkrimping van het onderzoek ten behoeve van de rechterlijke macht geleid. Gezien de belangrijke en centrale beleidsrol die het openbaar ministerie bij de rechtshandhaving vervult en gezien de nieuwe rechtshandhavende taken die op het openbaar ministerie afkomen en die ongetwijfeld problemen met zich mee zullen brengen, is een hernieuwde inspanning door het WODC op dit onderzoeksterrein noodzakelijk.

Ten slotte zal de reorganisatie van de politie tot onderzoek nopen. Het WODC zal zich met name richten op de ontwikkeling van instrumenten die het de politie mogelijk moeten maken de efficiency en de effectiviteit van het eigen werk op adequate wijze zelf te evalueren.

De komende jaren zullen, ook aan het WODC, hoge eisen stellen. Het Centrum zal zich inzetten om aan die eisen met doortastendheid, creativiteit en flexibiliteit tegemoet te komen.

dr. J. Junger-Tas

II Onderzoek

1 Overzicht

De afgelopen tijd is, net als ieder jaar, aandacht besteed aan de planning van onderzoeken voor het komende jaar. Daarbij is geïnventariseerd hoe de plannen liggen van onderhanden zijnde projecten, en is, mede op basis van gesprekken met beleidsafdelingen, bekeken welke nieuwe onderzoeken ter hand zouden kunnen worden genomen.

In onderstaand overzicht is een aantal gebieden onderscheiden; per gebied is aangegeven welke hoeveelheid energie gepland is, in de vorm van inzet van medewerkers (al dan niet op de formatie) en materiële uitgaven. Voor de eenvoud is alles in geldeenheden uitgedrukt. Deze inzet zal grotendeels drukken op 1990, deels echter ook op 1991 en 1992 (voor ongeveer 15%).

Overzicht planning van middeleninzet naar aandachtsgebieden (bedragen * f 1000)

aandachtsgebied	totaal gepland		lopend onderz.		nieuw onderz.	
	f	%	f	%	f	%
criminaliteitspreventie	413	9,2	413	19,6		
politie	244	5,5	90	4,3	154	6,8
georganiseerde misdaad	220	4,9	59	2,8	161	7,2
milieu	114	2,6	75	3,6	39	1,8
delictachtergronden	321	7,2	189	9,0	132	5,8
wetgeving	213	4,8	138	6,6	75	3,3
rechtspleging	315	7,1	132	6,3	183	8,1
rechtshulp	391*	8,8	30	1,4	362*	16,1
slachtofferzorg	214	4,8	142	6,8	72	3,2
inrichtingen	216	4,8	106	5,0	110	4,9
alternatieve sancties/reclassering	212	4,7	172	8,2	40	1,8
jeugdlinquentie/bescherming algemeen	548	12,3	289	13,7	259	11,5
etnische minderheden	227	5,1	227	10,8		
vreemdelingenzaken	855*	19,2	81	3,9	774*	34,4
verslavingszorg	67	1,5	67	3,2		
totaal	4464	100	2104	100	2253	100

* Grotendeels afhankelijk van bijzondere externe financiering (Ministerie van Financiën, Balie).

In totaal is voor bijna 4,5 miljoen gulden begroot. De verdeling daarvan over de jaren en 'inkomstenbronnen' is in het volgende schema weergegeven.*

	totaal	1990	1991	1992
begrote uitgaven	4464	3473	885	106
waarvan:				
- extern te financieren	837	535	284	19
- uitgaven WODC-budget (incl. SEC-gelden)	1383	1267	116	
- kosten personeel op formatie	2244	1671	485	87

* bedragen * f 1000

Te zien valt dat de voorliggende plannen de personele onderzoekscapaciteit voor 1991 reeds voor een 30% vastlegt.

2 Onderzoek op het terrein van wetgeving, rechtspleging, slachtofferzorg en verkeer

In het afgelopen jaar zijn diverse onderzoeken afgerond: de praktische voor- en nadelen van een legitimatieplicht, beschermingsbewind, de conflictopwekkendheid van artikel 57 van de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet (AAW), het vooronderzoek voor evaluatie-onderzoek van de Wet Bestuurdersaansprakelijkheid (WBA) en de Wet Bestuurdersaansprakelijkheid bij Faillissement (WBF) en een aantal projecten op het terrein van de rechtshulp.

Drie van de genoemde projecten houden nauw verband met de handhaving van de rechtsorde. Dat thema zal ook de komende jaren van belang blijven voor het justitieterrein. De oorzaken van een steeds moeilijker wordende rechtshandhaving in de sociale rechtsstaat zijn gezocht in het hanteren van wetgeving en rechtsregels als beleidsinstrument, in de cultuur van het calculerend individualisme, in de tweedeling van de samenleving in werkenden en langdurig werklozen, in het wegvallen van sociale verbanden en dito bindingen.

Niet al deze oorzaken zijn vanuit justitie te beïnvloeden, laat staan te bepalen. Hoewel algemeen geformuleerd, gaan achter dit thema concrete problemen voor justitie schuil. Nog steeds is de wetgeving een probleem in de zin dat er nog weinig inzicht bestaat in de processen die ervoor zouden kunnen zorgen dat de normen in het maatschappelijk verkeer nageleefd worden. Alleen daarom al zijn wetsevaluaties van belang. Het onderzoek naar de evaluatieve functie van jaarverslagen is weer opgevat. Dit onderzoek is het complement van een onderzoek naar de mogelijkheden van evaluatie-onderzoek.

Ook het terrein van de rechtspleging geeft nog steeds aanleiding tot zorg. Voor het strafrecht geldt de veelal lange duur die gemoeid is met het strafrechtelijk traject dat veel verdachten doorlopen. Voor het administratieve en het civiele recht geldt dat de bodemprocedures eveneens veel tijd kosten. De neiging van de eisende procespartij om een (equivalent van een) kort geding te gebruiken dreigt tot een overvolle agenda van de kort-gedingrechters te leiden met als gevolg dat het lang duurt voor een kort geding afgewerkt kan worden.

Hieruit blijkt al dat de handhaving van het recht niet alleen een zaak van adequate strafrechtspleging is. Naast een 'geoliede' afhandeling van rechtsconflicten behoren een doelmatige rechtshulp en slachtofferhulp daartoe; deze kunnen tevens een instrument zijn om het vertrouwen in het recht te bewerkstelligen. Allereerst zijn er de projecten op het terrein van de slachtofferhulp. In het recente verleden zijn enkele experimenten geëvalueerd. Dat betekent dat thans wat meer kennis voorhanden is over de mogelijkheden en effecten van slachtofferhulp. In een literatuurstudie zal worden gepoogd de resultaten van diverse projecten alsmede de studies op dit terrein bij elkaar te nemen om zowel voor het beleid als met het oog op verder onderzoek een overzicht te krijgen. Thans wordt nog een project geëvalueerd, een project dat ten doel heeft de dader buiten het strafrecht te houden en het slachtoffer (im)materiële schade vergoed te zien krijgen.

Aan de klacht dat het strafproces zo lang duurt, hetgeen de functie van het strafrecht niet ten goede zou komen en voor zowel slachtoffers als (soms) daders heel vervelend kan zijn, wordt aandacht besteed in de zin dat onderzocht wordt welke procesmiddelen worden ingezet (en niet ingezet) in welke zaken. Dit onderzoek zou van start zijn gegaan als niet het verwante onderzoek over het gerechtelijk vooronderzoek (GVO) op verzoek van de Commissie Moons ter hand was genomen. Nu dit onderzoek zal worden afgerond, kan het genoemde onderzoek voortgang vinden.

Interessant voor zowel de sturende werking van regels als voor de rechtspleging, zijn het onderzoek naar de evaluatie van de richtlijnen over de behandeling en vervolging van klachten over rasdiscriminatie en de uitvoering van de WBF. In dat laatste geval gaat het om de toepassing van deze wet door met name de faillissementscurator.

Het terrein van de rechtshulp is nog steeds in beroering. Het functioneren van de rechtshulpvoorziening in ons land is medio 1976 op de onderzoeksagenda gezet. Sedert dien is in betrekkelijke korte tijd een aantal studies op dat terrein verricht, waarbij zowel aan de aanbodzijde als aan de vraagzijde aandacht is besteed. Nu in de komende jaren een definitief wettelijk kader voor de organisatie ervan tegemoet gezien kan worden, ontstaat de behoefte naar een systematische terugblik op hetgeen de onderzoeksinspanningen hebben opgeleverd aan inzichten. Onder dat gezichtspunt is een tweetal projecten ter hand genomen. Het eerste is de vraag naar rechtshulp 1976-1986, het tweede is het profiel van de Nederlandse balie in de jaren tachtig. In 1979 is door het WODC een enquête gehouden onder de Nederlandse balie met het oogmerk enig zicht te krijgen op de diversiteit in de praktijkvoering. De in de jaren zeventig geuite kritiek op de verwaarlozing van de 'sociale rechtshulp' door de balie en de opkomst van de 'sociale advocatuur' vormden de achtergrond van deze vraag. Thans, tien jaar later, lijkt de balie wederom in een betrekkelijk stormachtige periode te verkeren. Schaalvergroting, specialisatie, toenemende concurrentie, zorgen omtrent de professionele ethiek en de kwaliteit der dienstverlening en een zich door bezuiniging in het nauw gedreven voelende sociale advocatuur, een reeks van items die wijzen in de richting van een proces van herschikking.

Een overleg met de Orde van Advocaten enerzijds en de Hoofddirectie Organisatie Rechtspleging en Rechtshulp (HDORR) van het Ministerie van Justitie anderzijds wordt thans in samenwerking met professor Schuyt een voorstel uitgewerkt met als centrale vraag de contouren van de diversiteit in praktijkvoering te schetsen en de consequenties daarvan zowel voor de beroepsgroep als voor de rechtshulpverlening in het algemeen.

3 Onderzoek op het terrein van politie, criminaliteitspreventie, georganiseerde misdaad en milieu

In de komende jaren zal een belangrijk deel van de onderzoekcapaciteit worden besteed aan preventie. Ten dele gaat het daarbij om een voortzetting van de lijn die in het kader van het beleidsplan Samenleving en Criminaliteit is uitgezet. Er is ook sprake van een ombuiging van die lijn.

Veel experimenten die in het kader van (preventie)beleid zijn uitgevoerd, zijn geënt op rationele-keuzetheorieën. Aan deze theorieën ligt de (implicie-

te) veronderstelling ten grondslag dat het verhogen van fysieke en sociale drempels de potentiële dader doet afzien van een misdrijf. Dergelijke veronderstellingen worden zelden getoetst. Reageert de (potentiële) dader zo als hij op grond van preventiemaatregelen wordt geacht te reageren? Willen maatregelen goed gefundeerd zijn of beter gefundeerd kunnen worden, dan dient op die vraag antwoord gegeven te worden. In andere woorden: de theorie achter het beleid moet getoetst worden. Onderzoeksmatig kan dit gebeuren door de combinatie van:

1. explicitering van de ideeën die aan het preventiebeleid ten grondslag liggen;
2. zorgvuldig, kwantitatief en zo volledig mogelijk onderzoek naar de effecten van beleid;
3. onderzoek naar en onder daders, waarbij de vraag hoe zij beïnvloed worden door beleidsmaatregelen voorop staat. Dit laatste kan haast niet anders dan door het bevragen van daders.

In de loop van dit jaar zal in Arnhem een langs die lijnen opgezet onderzoek naar auto kraken en autokrakers worden opgezet. Het onderzoek sluit aan bij elders lopende, min of meer overeenkomstige onderzoeken.

Ook in de komende jaren zullen op alle niveaus van de politie kosten, efficiency en effectiviteit de aandacht blijven vragen. Het op gang brengen (en op gang houden) door onder meer verbetering van de bedrijfsvoering kan niet zonder informatie en meetinstrumenten. Daar ontbreekt het nog wel eens aan.

Het is het voornemen een belangrijk deel van de onderzoeksactiviteiten van het team politie-onderzoek te richten op het ontwikkelen van instrumenten hiertoe. Het spreekt vanzelf dat de bruikbaarheid van de instrumenten voor de diverse 'afnemers' daarbij voorop staat. De afnemers zijn ruwweg te verdelen in uitvoerende instanties en beleidsinstanties (op verschillende niveaus). Voor de uitvoering van het politiewerk (lokaal of regionaal) is de ontwikkeling van meetinstrumenten te verdelen naar:

- a. meetinstrumenten ten aanzien van de omgeving waarin men opereert;
- b. meetinstrumenten ten aanzien van evaluatie van activiteiten;
- c. meetinstrumenten ten aanzien van kosten van activiteiten.

Voor het niveau van de uitvoering gaat het erom de meetinstrumenten zodanig vorm te geven dat ze daar gebruikt kunnen worden. Het moeten 'doe-het-zelf'-instrumenten worden, die zoveel mogelijk aansluiten op bestaande gegevensregistraties. Met behulp van dergelijke meetinstrumenten kunnen indicatoren of kerncijfers geconstrueerd worden. Aan verspreiding en nodige ondersteuning zal eveneens de nodige aandacht gegeven moeten worden.

Een deel van de politie-onderzoeksactiviteiten zal in de komende jaren besteed worden aan het ontwikkelen van indicatoren en/of kerncijfers. Zo zal het WODC participeren in het dit jaar op te starten Bedrijfskundig Onderzoek Recherche. Voorts zal een aanvang worden gemaakt met een verdere analyse en ontwikkeling van ophelderingspercentages. Andere voorbeelden van instrumentontwikkeling zijn de ontwikkeling van een standaardbevolkings- en bedrijvenenquête. De onderzoeken 'Alcoholbestrijding in het arrondissement Assen' en 'Auto kraken' hebben eveneens instrumenten en indicatoren als beoogde eindprodukten.

Een onderzoek naar slaag- en faalfactoren bij het opzetten van milieuwet-handhavingsprojecten van de politie wordt dit jaar afgesloten. Binnen het kader van het project Handhaving Milieuwetgeving zal door het WODC dit jaar verdere onderzoeksactiviteiten gestart worden.

Het ligt verder in de bedoeling een breed onderzoek te starten naar het functioneren van de jeugdpolitie, waarbij de belangrijkste focus zal zijn de diversie-activiteiten die door zowel de surveillancedienst als de jeugdpolitie worden ondernomen. Kennis van wat er op dit terrein reeds plaatsvindt, is noodzakelijk, wil men het diversiebeleid ten aanzien van jeugdigen verder uitbouwen.

Ten slotte: het onderzoek 'Georganiseerde misdaad' zal in de lente van dit jaar worden afgesloten. Het ligt in de bedoeling als vervolg hierop een onderzoek te starten naar het wit wassen van door middel van criminele activiteiten verkregen gelden.

4 Onderzoek op het terrein van jeugdbescherming en delinquentenzorg, alternatieve sancties, verslavingszorg, vreemdelingenzaken en minderheden

4.1 Jeugdbescherming en Jeugddelinquentie

De overdracht van het merendeel van de particuliere inrichtingen voor kindbescherming van het Ministerie van Justitie naar het Ministerie van WVC, die in 1986 plaatsvond, heeft binnen het Directoraat-Generaal Jeugdbescherming en Delinquentenzorg (DGJD) van het Ministerie van Justitie geleid tot een diepgaande bezinning over verantwoordelijkheid en beleid ten aanzien van de justitiële kindbescherming. Hierbij kwam een aantal vragen en beleidsopties aan de orde met daaraan gekoppeld een duidelijke behoefte aan wetenschappelijk onderzoek.

Eind 1988 is echter de Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek Kinderbescherming (CWOK), die de Staatssecretaris en de Minister van Justitie — sedert 1986 ook de Minister van WVC — adviseerde over de toekenning van gelden ten behoeve van beleidsrelevant onderzoek op het terrein van de kindbescherming, officieel opgeheven.

De taken van de CWOK zijn gedeeltelijk overgenomen door het inmiddels opgerichte Programmeringscollege Onderzoek Jeugdhulpverlening en gedeeltelijk door het WODC. In dit verband ligt het voor de hand dat, wanneer het onderzoek betreft dat van rechtstreeks belang is voor het Ministerie van Justitie — zoals bijvoorbeeld onderzoek op het terrein van het jeugdstrafrecht of de justitiële kindbescherming — meer dan in het verleden een beroep gedaan wordt op het WODC. Het resultaat van bovengenoemde veranderingen is geweest dat in 1988 en 1989 een aantal onderzoeken ter uitvoering zijn genomen die voor de ontwikkeling van nieuw beleid voor het DGJD zorg van belang zijn.

In dit opzicht verdient het in 1989 verschenen rapport 'Residentiële carrière van jongeren in de kindbescherming' vermelding. Dit rapport, dat een globale indeling geeft van bepaalde groepen in tehuizen geplaatste kinderen, wijst op zowel kwantitatieve als kwalitatieve knelpunten in het voorzieningenpakket aan jongeren onder een justitiële maatregel, die zich onderscheiden

door uitgesproken problematisch en delinquent gedrag en veelvuldige uithuisplaatsingen. De uitkomsten van dit onderzoek alsmede een verzoek van de Nederlandse Verenigingen voor Rechtspraak — afdeling familie- en jeugdrecht — hebben geleid tot het ontamen van een onderzoek naar mogelijke capaciteitsproblematiek ten aanzien van deze categorie minderjarigen. De eerste rapportage hierover vond onlangs plaats.

Eveneens van belang voor het beleid op dit terrein is een in 1989 gestart onderzoek naar de feitelijke en concrete gronden die aan de basis liggen van een maatregel van ondertoezichtstelling. Ten aanzien van het civiele recht ligt het in het voornemen een onderzoek te starten naar het functioneren van de Omgangsregeling bij echtscheiding. Gezien de maatschappelijke beweging rond deze problematiek lijkt beter inzicht in de totstandkoming en het verloop hiervan van belang ten aanzien van toekomstig te voeren beleid.

Met betrekking tot jeugdcriminaliteit en jeugdstrafrecht werd begin 1990 verslag gedaan van de tweede enquête onder een representatieve steekproef Nederlandse jongeren naar delinquent gedrag. De eerste enquête vond in 1986 plaats en leidde tot de publikatie 'Ontwikkeling van de Jeugdcriminaliteit'. Doel van deze serie is om zowel op grond van geregistreerde justitiële gegevens als op grond van self-reportgegevens een beeld te schetsen van de ontwikkeling van omvang en aard van delinquent gedrag onder jeugdigen.

In 1988 is een begin gemaakt met de evaluatie van een nieuwe ontwikkeling in het jeugdstrafrecht, de jeugdreclassering. Experimenten op dit terrein worden reeds uitgevoerd in de arrondissementen Leeuwarden, Almelo, Arnhem, Roermond en Den Haag, terwijl een aantal andere arrondissementen plannen voor het opzetten van een jeugdreclassering ontwikkelt. Voorjaar 1990 zal een interimrapport over deze experimenten verschijnen.

Het WODC zal de komende periode een onderzoek starten naar de uitvoering van de vrijheidsbeneming in ruime zin. Dit betekent dat zowel de Rijksinrichtingen als de inrichtingen voor zeer intensieve behandeling (ZIB's) voorwerp van onderzoek zullen vormen met betrekking tot hun doelstelling(en), regiem, selectie en opname van pupillen, verblijfsduur in de inrichting, contacten met ouders en de geboden nazorg.

4.2 Gevangeniswezen

Op het terrein van het gevangeniswezen heeft het onderzoek van het WODC altijd duidelijk in het teken van thema's gestaan. In het einde van de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig zijn inspanningen verricht waarbij zowel regiemseffecten in termen van 'humaniteit' en 'resocialisatie' binnen de inrichting als op de periode daarna centraal stonden. Daarna is een generatie onderzoeken gevolgd die, voor een deel bij gebrek aan basisgegevens, een inventariserend karakter droegen: bekeken werd de opbouw van de populatie en problematische groepen daarbinnen. Vervolgens is de aandacht verlegd naar het functioneren van inrichtingen als geheel: de (gedetineerden)cultuur binnen inrichtingen en de positie van de inrichtingswerkers.

Op dit moment bestaat behoefte aan een heroriëntatie van onderzoek dat de komende jaren tot nut kan zijn, zeker nu het komende jaar de lopende projecten afgerond worden en ruimte voor nieuwe initiatieven ontstaat. In het voorjaar van 1990 zal publikatie plaatsvinden van het onderzoek naar de

werksituatie van penitentiaire inrichtingswerkers (piw-ers); in de loop van dit jaar zullen ook de bevindingen beschikbaar komen omtrent het experiment met dagdetentie.

Het gevangeniswezen kent een sterke uitbreiding van de capaciteit. Geeraard is dat nog een nieuwe uitbreiding nodig is om aan de behoefte aan insluiting te kunnen voldoen. De druk op het gevangeniswezen en de vraagstukken die daarmee in het centrum van de aandacht komen, zullen liggen op de volgende aspecten:

- de voortdurende noodzaak van maximale capaciteitsbenutting en -uitbreiding;
- een voortdurende druk op 'efficiency': het met zo min mogelijk middelen zoveel mogelijk produceren (van detentiejaren); daardoor kan een — verdere — verschuiving optreden van 'humane tenuitvoerlegging' naar 'ongestoorde tenuitvoerlegging';
- de belangrijkste oorzaak van de toenemende behoefte aan celruimte is gelegen in een vermeerdering van *lange* straffen; zowel absoluut als relatief komt daarmee de problematiek van langgestraften sterker onder de aandacht;
- de gevangenispopulatie is ook anderszins 'moeilijker' geworden;
- de reeds in de jaren zestig ingezette trend naar selectievere toepassing van de voorlopige hechtenis en de korte vrijheidsstraf heeft zich ook in de jaren tachtig doorgezet; resultaat is dat vooral in zeer ernstige zaken en bij moeilijke verdachten (waaronder drugverslaafden) insluiting plaatsvindt;
- de instroom van allochtonen leidde tot versplintering van culturen, waarmee rekening moet worden gehouden;
- mede door de beperkte mogelijkheden tot opvang in (gesloten) psychiatrische ziekenhuizen is de problematiek van de geestelijk gestoorde gedetineerden pregnanter op de voorgrond getreden.

De mogelijkheden van het gevangeniswezen om een gedifferentieerd en gehumaniseerd regiem te voeren zijn onder deze omstandigheden duidelijk beperkt. Anderzijds is er de door het gevangeniswezen als doel gestelde beweging naar individuele, op maat gesneden bejegening. In deze situatie komen de principiële keuzen met betrekking tot het gevangeniswezen wederom sterker aan de orde: op welke wijze dient het stelsel gedifferentieerd (of: gerealiseerd) te worden, waar ligt de benedengrens van de kwaliteit van de detentie ('humane tenuitvoerlegging'). In dit kader zullen nieuwe onderzoeksprojecten worden geplaatst. Het eerste nieuwe project betreft de regimale gevolgen van de verandering in de verhouding van het aantal beschikbare penitentiaire inrichtingswerkers op het aantal gedetineerden, mede in het licht van de gewijzigde samenstelling van de populatie: een onderzoek naar het penitentiaire klimaat. Daarbij kan met name de aandacht uitgaan naar 'gebruiksaspecten' van de nieuwe inrichtingen. Daaraan lijkt vooral behoefte te bestaan, in het licht van mogelijke (ver)nieuwbouw binnen het gevangeniswezen (zie 'De Marwei — Een evaluatie van "werken" en "zitten" in het nieuwe penitentiaire complex De Marwei te Leeuwarden', december 1989).

Eind 1989 bracht de Centrale Raad voor Strafrechtstoepassing advies uit over herziening van het differentiëerstelsel. Het laat zich aanzien dat in 1990 een begin zal worden gemaakt met een exercitie die kan leiden tot een andere wijze van differentiëren binnen het gevangeniswezen. Vooralsnog zijn hier-

aan geen duidelijke vragen om onderzoek verbonden. Het kan evenwel zo zijn dat in de loop van 1990 dergelijke vragen opkomen.

4.3 Terbeschikkingstelling (tbs)

In 1989 werd het rapport naar buiten gebracht betreffende de recidive van tbs-gestelden. Binnenkort worden de bevindingen gepubliceerd van een speciaal onderzoek naar de recidive van seksuele tbs-gestelden.

De thematiek van deze onderzoeken zal ook in de toekomst zijn actualiteit blijven behouden: het gaat immers om het voortdurend zoeken naar evenwicht tussen bescherming van de samenleving enerzijds en anderzijds de (rechts)positie van de individuele delinquent. Bijzondere aandacht is dan nodig voor het achterhalen van indicaties die bij de beslissing tot verlening van proefverlof en beëindiging van de maatregel zinvol meegenomen kunnen worden: indicaties die zijn gelegen in 'objectieve' kenmerken als delictverleden en in aanwijzingen die tijdens het verblijf gevonden kunnen worden. Genoemde onderzoeken pogen juist dat te doen.

Hoe goed dat ook gebeurt, er zal altijd onzekerheid hangen omtrent de te nemen beslissingen in individuele gevallen. Het is in dat perspectief interessant dat een soort van 'half-weg'-voorzieningen van de grond komen: voorzieningen waarbij een geleidelijker overgang plaatsvindt van een gesloten setting via een meer open maar sterk gecontroleerde naar een meer vrije setting. Met name voor tbs-gestelden in groepen met hoge recidiverisico's zou een dergelijk voorzichtig en tastenderwijs opereren geschikt kunnen zijn. Wetenschappelijk werk kan daarbij bijdragen tot het blijven 'monitoren' op dit aspect. In de toekomst, doch niet het komende jaar, zal opnieuw aandacht gegeven worden aan het onderwerp van de recidive van tbs-gestelden.

4.4 Reclassering

In de loop van 1989 verscheen het resultaat van een studie naar de reclasseringszorg voor verslaafden. Momenteel staat op de rails een onderzoek naar jeugdreclassering (zie 4.1) en ook komt de reclassering in beeld bij onderzoeken naar alternatieve sancties.

4.5 Alternatieve sancties

Het WODC heeft al langere tijd energie besteed aan onderzoek naar alternatieve sancties. Het laat zich aanzien dat ook in de toekomst dit thema nadrukkelijk aandacht verdient. Momenteel bestaan alternatieve afdoeningsmodaliteiten in diverse vormen: van HALT-projecten tot modaliteiten als dienstverlening, Kwartaalkursus, Alcohol-Verkeerscursussen. De uitdaging voor de toekomst ligt in een verdere uitbouw van 'samenlevingsstraffen', waarbij de justitiële reactie zowel een zinvolle inhoud heeft voor de delinquent als een geloofwaardig en aanvaardbaar karakter draagt ten opzichte van de samenleving. Bij deze uitbouw zal gebruik kunnen worden gemaakt van buitenlandse ervaringen en zal tevens gekeken moeten worden naar de organisatie van

dergelijke sancties, waarbij de rol van de reclassering bij de totstandkoming en uitvoering van groot gewicht is.

In 1989 werd een eerste evaluatieverslag gepubliceerd over het verloop van het Amsterdamse experiment Kwartaalkursus, waarbij aan jeugdige delinquenten een strak gestructureerd ambulante dagprogramma wordt aangeboden als alternatief voor de preventieve hechtenis. In 1990 wordt het eindrapport van dit evaluatie-onderzoek gepubliceerd. In het aan de Tweede Kamer ter bespreking aangeboden wetsontwerp ter herziening van het jeugdstrafrecht wordt aan deze vorm van alternatieve sanctie een wettelijke basis gegeven.

In 1990 wordt ook antwoord gegeven op de vraag wat het recidivepatroon is van jongeren die een alternatieve sanctie opgelegd kregen, in vergelijking met jongeren die een traditionele sanctie opgelegd kregen.

Vermeldenswaard is ook de evaluatie van verschillende diversie-experimenten in Nederland. Daar is ten eerste het omvangrijke onderzoek naar het functioneren van de HALT-bureaus — waarvan er nu zo'n 40 functioneren — die zich richten op jongeren die met de politie in aanraking komen voor vandalisme. Hiernaast wordt een tweede vorm van diversie, een enigszins vergelijkbaar experiment, maar dan gericht op jongeren die voor winkeldiefstal met de politie in aanraking komen, door het WODC geëvalueerd. Het eindrapport van de evaluatie van Halt-bureaus verschijnt begin 1990. De resultaten wijzen op positieve effecten van deze vorm van diversie.

Ten slotte: momenteel loopt een onderzoek naar de Alcohol-Verkeerscursussen, waarover eindrapportage in de loop van 1991 te verwachten is.

De verwachting is dat ook in de komende jaren het thema 'alternatieve sancties', of 'samenlevingsstraffen', ook beleidsmatig een belangrijk onderwerp zal blijven. Gezocht zal blijven worden naar reacties op criminaliteit die serieus en geloofwaardig zijn, die weinig schadelijke effecten met zich brengen en die een potentieel zinvolle inhoud en invloed hebben. Om die reden is ook voor 1990 al enige onderzoekscapaciteit gereserveerd om snel in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen, zoals de mogelijke behoefte om een 'review' te maken van Nederlandse en buitenlandse ervaringen met samenlevingsstraffen, ofwel zich aandienende projecten/experimenten op die terreinen die wetenschappelijke begeleiding behoeven.

4.6 Etnische minderheden

In 1989 is het eerste deel van het onderzoek 'Deviant gedrag en slachtofferchap onder jongeren uit etnische minderheidsgroepen' verschenen. Het onderzoek is tot stand gekomen met financiële steun van de Interdepartementale Commissie Minderhedenbeleid (ICM). In 1990 verschijnt het tweede deel, dat de achtergrond van het deviante gedrag behandelt. De evaluatie van dit project wordt door het WODC verricht, eveneens met steun van het ICM. Een eerste rapportage zal voorjaar 1990 plaatsvinden.

Daarnaast wordt in het kader van de uitvoering van het beleidsplan 'Samenleving en Criminaliteit' een specifiek op Marokkaanse jongeren gericht preventieproject te Gouda voornamelijk door de Stuurgroep Bestuurlijke Preventie gefinancierd en door het WODC geëvalueerd. Hierbij wordt aan Marokkaanse jongeren een aanbod gedaan van recreatieve activiteiten, scholing en werk

(Jeugdwerkgarantieplan (JWG) en Werkervaringsplaatsen) met het oog op een reductie van de criminaliteit in deze groep. Een interimrapport verschijnt begin 1990.

4.7 Vreemdelingenbeleid

In 1989 is het verslag verschenen van het onderzoek naar de wijze waarop de politie in Nederland gestalte geeft aan het operationeel toezicht op vreemdelingen. Dit onderzoek heeft betrekking op het vreemdelingentoezicht in de jaren 1983-1988. Een van de belangrijkste resultaten van dit onderzoek is dat het binnenlands vreemdelingentoezicht binnen de politiewereld weinig prioriteit geniet. Deze geringe prioriteit is vooral toe te schrijven aan het feit dat korpsleidingen in het kader van het lokale minderhedenbeleid vooral gericht zijn op het behoedzaam omgaan met leden van minderheidsgroeperingen binnen de gemeenschap waarin zij functioneren. Niet alleen hebben korpsleidingen de categorie vreemdelingen die geconfronteerd mogen worden met een dergelijk toezicht, beperkt, zij hebben ook het gebruik door individuele politiemensen van bevoegdheden voortvloeiende uit de vreemdelingenwetgeving beperkt. Deze laatste blijken slechts dan tot toezicht over te gaan wanneer zij beschikken over belastende informatie omtrent illegaal verblijf dan wel wanneer zij op grond van het Wetboek van Strafvordering beschikken over de bevoegdheid iemand staande te houden en naar zijn naam te vragen. Tegelijkertijd pleit de centrale overheid echter in toenemende mate en met groeiende nadruk voor een verscherping van dit toezicht. Met het oog hierop is dan ook een Commissie van Advies met betrekking tot het binnenlands toezicht geïnstalleerd. Op welke wijze aan de beoogde verscherping vorm zal worden gegeven, is nog onduidelijk, maar naast de hiervoor genoemde commissie beaadt de Directie Vreemdelingenzaken (DVZ) van het Ministerie van Justitie zich over mogelijkheden te komen tot een stringent, doelmatig en doeltreffend toezicht. In dat licht is ook met het WODC gesproken over de mogelijkheden een vervolgstudie op te zetten. Binnen dit onderzoek zouden dan tevens gegevens omtrent de samenstelling van de illegalenpopulatie verzameld worden. De resultaten van deze studie zullen ook door de Commissie van Advies gebruikt kunnen worden.

In de loop van 1990 zal verslag worden gedaan van een overigens beperkt onderzoek naar de verschillen in immigratiecijfers tussen het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en DVZ. De cijfers van het CBS bieden, naar het zich laat aanzien, een vertekend beeld van de vreemdelingenpopulatie in Nederland en leiden wellicht tot een substantiële overschatting van het aantal vreemdelingen in Nederland. Bovendien ontbreken in de cijfers van het CBS veel beleidsrelevante gegevens. Het lijkt dan ook — mede in het licht van de werkzaamheden van de Werkgroep Van Nierop — aangewezen nog in dit jaar te starten met een breed opgezet onderzoek dat uitsluitend dient te geven omtrent de aard van de benodigde gegevens en de wijze van bestandsopbouw teneinde te komen tot meer betrouwbare, valide en beleidsrelevante cijfers omtrent de vreemdelingenpopulatie in Nederland.

Binnenkort verschijnt er een interimverslag over de asielprocedure in dertien landen. Dit verslag is gebaseerd op een literatuurstudie. Op basis hiervan zal in 1990 een empirische studie worden opgezet. In deze studie zal worden

nagegaan welke de gevolgen zijn van de onderscheiden procedures en vooral ook de ombuigingen daarin. Het gaat hierbij met name om de kwantitatieve gevolgen.

Momenteel vindt een onderzoek plaats op het terrein van gezinshereniging. De reden voor dit onderzoek wordt gevormd door het feit dat geen systematische kennis op dit terrein bestaat. Zo is onbekend hoe vaak gezinshereniging voorkomt, welke vormen empirisch te onderkennen zijn en is voorts onbekend onder welke subcategorieën van vreemdelingen gezinshereniging vooral voorkomt. De rapportage van dit onderzoek zal in het najaar van 1990 plaatsvinden. In aansluiting hierop zal een onderzoek worden verricht op het gebied van het financiële-middelenvereiste. In dit onderzoek wordt nagegaan in hoeverre de medewerkers van vreemdelingendiensten bekend zijn met het beleid rond dit vereiste en dit beleid ook werkelijk kunnen uitvoeren. Rapportage zal rond de jaarwisseling plaatsvinden.

In 1985 is de Rijkswet op het Nederlanderschap in werking getreden. Met deze wet wordt onder meer beoogd het naturaliseren voor duurzaam hier verblijvende vreemdelingen aantrekkelijker te maken. Het blijkt evenwel dat naturalisatie onder Turken en Marokkanen slechts sporadisch voorkomt. Derhalve start dit jaar een onderzoek dat de motieven om al dan niet tot naturalisatie over te gaan in kaart moet brengen. Dit onderzoek wordt gefinancierd door de ICM.

4.8 Verslavingsproblematiek

Aan het einde van 1990 zullen de resultaten beschikbaar komen van het onderzoek naar het economisch gedrag van opiaatgebruikers. Momenteel wordt geen nieuw project op de rails gezet. Wel wordt gewerkt aan een WODC-publicatie, in de Engelstalige reeks bij uitgever Kugler, waarin door een keur van wetenschappelijke deskundigen uit Nederland een uitvoerige stand van zaken wordt opgemaakt van het Nederlandse verslavingsprobleem en het beleid terzake. Dit boek zal in 1991 verschijnen.

III Documentatie en Publikaties in 1989, met een vooruitblik op 1990

De activiteiten van de afdeling Documentatie en Publikaties vallen in twee hoofdbestanddelen uiteen: het onderhouden van een documentatiebestand en het verzorgen van een drietal WODC-reeksen.

Gedurende dit verslagjaar heeft zich bij de documentatie een belangrijke gebeurtenis voorgedaan, nl. de integratie van de zogenaamde SEC-documentatie in de WODC-documentatie, althans voor zover het de wetenschappelijke publikaties betreft. Deze integratie, die eind juni 1989 plaatsvond, hield verband met de totstandkoming van de Directie Criminaliteitspreventie (DCP) en daarmee samenhangende DCP-documentatie. Hoewel de SEC-documentatie tot 1 juli 1989 functioneerde binnen het WODC, zal hieronder slechts over de WODC-documentatie worden bericht. Ook de verslaggeving van het tijdschrift SEC, waarvan de nummers 1 t/m 3 van de jaargang 1989 onder verantwoordelijkheid van het WODC zijn uitgegeven, is achterwege gelaten.

De redactie van Justitiële Verkenningen (JV) kan wederom terugzien op een succesvol jaar, met negen themanummers, waarvan er zeven de pers haalden. Ook voor 1990 staat een aantal boeiende onderwerpen op het programma. Voor de redactie van JV was '15 jaar JV' aanleiding een symposium te organiseren, dat op 15 februari 1990 werd gehouden onder de titel: 'Het maatschappelijk draagvlak van het strafrecht in de jaren negentig'. Het wel en wee van Justitiële Verkenningen komt hieronder uitvoerig aan de orde.

Bij de uitgave van de WODC-rapporten in de serie 'Onderzoek en Beleid' bleek de begin 1989 gestarte samenwerking met Gouda Quint bv een succesvolle te zijn. In dit verslag is een opsomming te vinden van de in 1989 verschenen rapporten. Deze opgave betreft zowel de rapporten in de serie 'Onderzoek en Beleid' als de door de WODC in eigen beheer uitgebrachte rapporten.

Ten slotte wordt aandacht geschonken aan enkele plannen die de afdeling in 1990 hoopt te verwezenlijken.

1 WODC-documentatie

Bij de afdeling Documentatie en Publikaties worden tijdschriften, rapporten ('grijze literatuur'), boeken, jaarverslagen op het gebied van criminologie, strafrecht en strafrechtspleging, politie, openbaar ministerie, rechterlijke macht, gevangeniswezen en reclassering toegankelijk gemaakt. Dit gebeurt betrekkelijk diepgaand, voornamelijk vanuit sociaal wetenschappelijk oogpunt.

De documentatie is ook toegankelijk voor derden; op aanvraag kunnen literatuuropgaven met betrekking tot specifieke onderwerpen verstrekt worden. Publikaties kunnen worden uitgeleend (boeken, rapporten) of kunnen tegen vergoeding in beperkte mate worden gekopieerd (tijdschriftartikelen).

Voor inlichtingen kan men terecht bij de documentaristen E.M.Th. Beenackers (tel. 070-3706656), C.J. van Netburg en E.C. van den Heuvel (tel. 070-3706553), WODC, Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage.

De door de documentatie verzorgde literatuur aanvragen ten behoeve van WODC-medewerkers kunnen gezien de onderzoeksactiviteiten buiten het terrein van de eigen WODC-documentatie liggen. Voor de beantwoording van dergelijke vragen worden derhalve ook andere literatuurbestanden geraadpleegd, zoals dat van de Centrale Bibliotheek van het Ministerie van Justitie. Ten slotte bestaat de mogelijkheid om de volgende externe literatuurbestanden 'on line' te laten bevragen.

- Literatuurbestanden van de Ministeries van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, van Binnenlandse Zaken, van Verkeer en Waterstaat, van Onderwijs en Wetenschappen, van Landbouw en Visserij en van de Economische Voorlichtingsdienst (foreign trade and economic abstracts), van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Parac-bestanden; deze bestaan uit: Kamerstukken en Handelingen Eerste en Tweede Kamer, parlementaire vragen van beide Kamers, Nederlandse wetten, parlementaire persdocumentatie en parlementaire literatuurdocumentatie.

1.1 Literatuur aanvragen

Het afgelopen jaar zijn in totaal 440 literatuur aanvragen behandeld. (Het betreft hier aanvragen van meer omvattende aard; eenvoudige aanvragen blijven hier onbesproken.) Dit betekent een stijgingspercentage van ruim 15% ten opzichte van 1988. De aanvragen zijn zoals gebruikelijk onderverdeeld in *interne vragen*, d.w.z. vragen vanuit het Ministerie, waarbij dan weer een onderverdeling is gemaakt in vragen afkomstig van WODC-medewerkers en van medewerkers van andere (hoofd)afdelingen/directies, en *externe vragen*, d.w.z. alle vragen van buiten het departement.

Interne aanvragen

Intern werd 76 maal een beroep gedaan op de WODC-documentatie om literatuur te verschaffen over een bepaald onderwerp (waarvan 44 vragen afkomstig waren van het WODC).

De verdeling van de documentaristen over de verschillende onderzoeksteams van het WODC was per 31 december 1989 de volgende:

- E.M.Th. Beenackers: team strafrechtstoepassing, team politie/vreemdelingenzaken, team jeugdbescherming.
- C.J. van Netburg: team wetgeving en rechtspleging en Bureau Statistische informatie en Beleidsanalyse (SIBa).

Per 1 oktober 1989 kwam E.C. van den Heuvel als documentaliste de afdeling versterken. Tijdens de inwerkperiode vond nog geen toewijzing aan een onderzoeksteam plaats. De administratieve ondersteuning werd verzorgd door A.H. van der Heijden en A. Weide.

Leden van het team *Strafrechtstoepassing* werden voorzien van literatuur over de volgende onderwerpen: commissies van toezicht; reclasseringsonderzoek sinds 1982; drugs en criminaliteit; drugs in Nederland (Engelstalig).

Het *Bureau Statistische Informatie en Beleidsanalyse* (SIBa) werd voorzien van literatuur over: statistische methoden en bruikbaarheid van statistieken.

Het team *Politie en vreemdelingenzaken* werd geïnformeerd over: bankroof en bedrijfsberovingen; openbaar ministerie en organisatie; politie en preventie; godsdienst en criminaliteit; Lombroso; publikaties prof. Buikhuisen; seksueel geweld in Nederland m.b.t. vrouwen; illegale vreemdelingen.

Het team *Wetgeving en rechtspleging* vroeg literatuur over: onderzoek rechtshulp en advocatuur vanaf 1976; georganiseerde misdaad; verslaggeving van uitvoering van wetten; openbaarheid en toegankelijkheid van afstammingsgegevens; bevolkingsaanwas in België, Italië, Groot-Brittannië, West-Duitsland en de Verenigde Staten; personeel belastingdienst/belastingbeschikkingen; milieucriminaliteit; effectrapportages; straftoemeting in Nederland; informele economie; besluitvorming in de rechtspraak; richtlijnen openbaar ministerie inzake discriminatie; Wet Dienstverlening; rechtspositie tbs-gestelden; psychische gevolgen van het geboren zijn uit een draagmoeder.

Het team *Jeugdbescherming en criminaliteitspreventie* vroeg ten behoeve van onderzoek en andere activiteiten literatuur over: prostitutie/pornografie; effectiviteit van reclassering in Nederland; de jeugdpolitie; reclassering van jeugdigen; allochtone jongeren in West-Europa; jeugdreclassering in andere landen; politieke hulpverlening c.q. slachtofferhulp; seksueel geweld; behandeling in Tweede Kamer inzake functioneel toezicht (motie Voorhoeve).

Het *Hoofd van het WODC* klopte bij de documentatie aan voor literatuur over: de organisatie omschrijving/taak van het CRI en de Directie Voorkoming Misdrijven; geweld en seksueel geweld buitenshuis (Engelstalig); strafrechtstheorieën; alternatieve straffen bij rijden onder invloed; arbeidsbemiddeling voor ex-gedetineerden.

Ten slotte deed de redactie van *Justitiële Verkenningen* een beroep op de documentatie ter voorbereiding van een themanummer over godsdienst en criminaliteit.

De volgende (hoofd)afdelingen en directies wendden zich in 1989 tot de WODC-documentatie.

Medewerkers van de *Hoofdafdeling Staats- en Strafrecht* kwamen voor informatie over de onderwerpen prostitutie en elektronisch huisarrest.

De afdeling *Pers en Publieksvoorlichting* werd geïnformeerd over: kindermishandeling in Nederland; Duitstalige literatuur over het Nederlandse Strafrechtstelsel en Engelstalige literatuur over de jeugdbescherming in Nederland.

De *Centrale Bibliotheek en Documentatie* van het Ministerie van Justitie klopte aan voor materiaal over: resocialisatie; kosten en bezuinigingen bij de politie; ontvoering; anonieme verdachte en legitimatieplicht.

De *Hoofddirectie Organisatie Rechtspleging en Rechtshulp* wilde achtergrondinformatie over computercriminaliteit.

De *Directie Politie* richtte zich tot de WODC-documentatie voor literatuur over politieke samenwerking (recherche, regionaal).

Het *Directoraat-Generaal Jeugdbescherming en Delinquentenzorg* vroeg naar Engelstalig materiaal over: kinderbescherming en de reclassering; druggebruik

van justitiepupillen en zwerfende jongeren; werkgelegenheidsprojecten ten behoeve van jeugdige gedetineerden.

De *Directie Criminaliteitspreventie* werd voorzien van literatuur over: diverse strafrechtstheorieën; het drugbeleid in Nederland; wijkteams; computercriminaliteit; Schengen-akkoord; valsheid in geschrifte en computerfraude.

De *Penologisch adviseur* was geïnteresseerd in: Engelstalige literatuur over de Nederlandse rechtspleging; literatuur over de doodstraf vanuit theologisch gezichtspunt; effectiviteit van sancties.

Het bureau van de *Hoofdaalmoezenier* informeerde naar recente literatuur over de geestelijke verzorging van gedetineerden.

Ten slotte raadpleegde de *Centrale Recherche en Informatiedienst* de documentatie over: schade en kosten van criminaliteit; het 'wit wassen' door banken van criminaliteitsopbrengst; bankroof en verkrachting.

Externe aanvragen

Gedurende dit verslagjaar bereikten de WODC documentatie 364 externe aanvragen (in 1988: 316).

Binnen de 'externe groep' bleef de grote vraag vanuit de politiewereld gehandhaafd. Ook bleef de vraag vanuit het hoger beroeps- en universitair onderwijs onverminderd voortgaan. Zo mogen wij aannemen dat ten minste vijftig scripties en dissertaties tot stand zijn gekomen waarbij gebruik is gemaakt van de WODC-documentatie.

De volgende departementen maakten in 1989 gebruik van de documentatie: de Ministeries van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, van Financiën, van Defensie, van Binnenlandse Zaken en van Buitenlandse Zaken.

Uit het aantal vragen vanuit media-land valt de toenemende belangstelling af te lezen voor het werkterrein van het WODC. In 1989 werden we over actuele vraagstukken benaderd door de televisie en radiorubriek van de NCRV, de IKON, Veronica, de NOS (NOS-Laat), de AVRO (waaronder AVRO's Service Salon) en de VARA. Onder de schrijvende pers treffen we aan: de Volkskrant, de Telegraaf, Trouw, het Parool, de NRC Handelsblad, de Gooien Eemlander, de Amersfoortse krant, het Algemeen Dagblad, Haagsche Courant, het Reformatorisch Dagblad en de periodieke bladen Vrij Nederland, Intermediair en de Psycholoog.

Zevenentwintig verzoeken kwamen uit het buitenland. Onveranderd waren de Belgische aanvragen in de meerderheid. Overige buitenlandse aanvragen kwamen uit: Engeland, West-Duitsland, Oostenrijk, Nieuw-Zeeland, de Verenigde Staten, Noorwegen en Israël.

Onderwerpen die in 1989 in de belangstelling stonden

In het jaarverslag over 1988 signaleerden we, naast de grote aandacht voor politie-onderwerpen, de belangstelling voor de verslavingsproblematiek in de breedste zin. In 1989 is daar niet zoveel wijziging in gekomen.

Daarnaast is er een toenemende vraag naar literatuur over georganiseerde misdaad, al dan niet gerelateerd aan drugs. Een ander opvallend item is ten slotte de vluchtelingen- en minderhedenproblematiek.

1.2 Automatisering en nieuwe ontwikkelingen bij de WODC-documentatie in 1989

Ook in 1989 is het werken met het geautomatiseerde documentatiebestand succesvol verlopen.

De WODC-thesaurus is verder ontwikkeld: deze werkzaamheden zullen in 1990 voortgezet worden.

Inmiddels is het mogelijk het BIDOC-bestand te raadplegen en bleef de mogelijkheid behouden het SEC-bestand (inmiddels DCP-bestand) te raadplegen. In verband met de komst van een derde documentalist ter versterking van de WODC-documentatie en het toenemende gebruik van het geautomatiseerde bestand, zijn een vierde en een vijfde terminal in gebruik genomen.

Als logisch gevolg van de opheffing van de SEC-documentatie als aparte unit en de totstandkoming van de DCP-documentatie (een praktijkgerichte documentatie op het terrein van de criminaliteitspreventie), is het SEC-bestand voor zover van belang voor de WODC-documentatie (vnl. de wetenschappelijke literatuur) geïntegreerd in het WODC-bestand. Vanaf de fysieke integratiedatum (eind juni 1989) bestrijkt de WODC-documentatie weer het hele criminologische en strafrechtelijk terrein.

Gedurende dit verslagjaar zijn in totaal 2841 documenten ingevoerd: 2017 tijdschriftartikelen, 159 boeken, 448 rapporten, 45 jaarverslagen, 51 literatuurlijsten, 228 inverwijzingen m.b.t. verzamelbundels en 41 literatuurbesprekingen. Het totale aantal ingevoerde documenten per 31 december 1989 bedroeg, inclusief de uit het SEC-bestand overgenomen documenten, 10251.

Per 1 januari 1989 is begonnen met een nieuwe werkwijze m.b.t. het invoeren van tijdschriftartikelen. Als gevolg hiervan heeft het documentatiebestand zeer aan actualiteit gewonnen.

In 1989 is een attenderingssysteem voor de WODC-medewerkers opgezet, aan de hand van door hen opgegeven interesseprofielen; maandelijks ontvangen zij een lijst van de nieuw verschenen publikaties op hun gebied.

1.3 Plannen voor 1990

Nu de afdeling versterkt is met 1 formatieplaats voor een documentalist, zal begin 1990 binnen de sectie documentatie een bescheiden begin gemaakt worden met het verrichten van literatuurstudies over onderwerpen die de bijzondere aandacht verdienen van het WODC.

2 Justitiële Verkenningen

In 1989 verscheen de vijftiende jaargang van Justitiële Verkenningen, althans onder die naam (in 1956 verscheen reeds het eerste documentatieblad). Dit markatiepunt in de 'geschiedenis' van het tijdschrift is kracht bijgezet door de organisatie van een JV-symposium over 'Het maatschappelijk draagvlak van het strafrecht' op 15 februari 1990. Voordat we echter ingaan op de komende jaargang, blikken we eerst terug op de jaargang die we achter de rug hebben. Achtereenvolgens komen aan de orde de samenstelling van de redactie en de

redactieraad, de themanummers van jaargang 15 en de verspreiding en verkoop van het tijdschrift. Ten slotte werpen we een blik vooruit.

2.1 Redactie en redactieraad

Redactie

mr. M.R. Duintjer-Kleijn (Hoofd van de afdeling Documentatie en Publicaties van het WODC), drs. J.C.J. Boutellier en mr. P.B.A. ter Veer. Tot 1 mei was drs. M.R. van den Toorn vanwege vervangende dienstplicht aan het blad verbonden.

Redactieraad

dr. J.J.M. van Dijk (qualitate qua tot 1 juni), dr. J. Junger-Tas (vanaf 1 juni qualitate qua), dr. G.J. Veerman, drs. Ed. Leuw, drs. P.H. van der Laan en drs. A.B. Hoogenboom

2.2 Themanummers

In 1989 verschenen de volgende themanummers:

- JV1: Criminalistiek in Nederland
- JV2: Differentie in detentie
- JV3: De politie verdeeld
- JV4: Perestrojka en strafrecht
- JV5: Verslaving en criminaliteit
- JV6: Seksuele kindermishandeling en Justitie
- JV7: Overzicht van onderzoek op justitieel terrein
- JV8: Criminaliteit in de grote stad
- JV9: Behandeling van seksuele delinquenten

Zoals waarschijnlijk bekend, is het zevende nummer van iedere jaargang gereserveerd voor een overzicht van justitieel onderzoek. Dit jaar werden 305 onderzoeken geïnventariseerd (1988: 250), waaronder (naast dat van het WODC, de ACEWO en de universiteiten) het onderzoek van overige instellingen, inclusief commerciële bureaus. Vanwege de opheffing van de CWOK werd hier voor niet, zoals in voorgaande jaren, een apart hoofdstuk gereserveerd.

Een in ieder nummer (behalve JV7) terugkerende rubriek is het literatuuroverzicht. Dit overzicht van leesvervangende excerpten van uit ongeveer honderd tijdschriften geselecteerde artikelen omvatte deze jaargang 321 samenvattingen (1988: 408). Voor deze vermindering met 21 procent ten opzichte van 1988 is niet zonder meer een verklaring te geven. Op enigerlei wijze nodigen de beoordeelde tijdschriften minder uit tot selectie. Overigens verviel in deze jaargang de categorie 'psychiatrische zorg' en werd 'tbs' toegevoegd aan de rubriek 'gevangeniswezen'. De rubriek 'drugs' werd vervangen door de bredere categorie 'verslaving' en als nieuwe categorie werd het onderwerp 'slachtofferstudies' toegevoegd.

Evenals het vorige jaar werd een aantal nummers meer of minder uitgebreid besproken in de vakbladen. Maar liefst zeven nummers 'haalden' een of meer landelijke dagbladen. Aan het themanummer over het gevangeniswezen werd aandacht in een televisie-actualiteitenrubriek gewijd. Uit deze brede

maatschappelijke belangstelling mag worden geconcludeerd dat de 'impact' van het blad verder reikt dan de abonnees.

In deze korte terugblik willen we in het bijzonder de aandacht vestigen op JV4 over het strafrecht in de Oostbloklanden. In dit nummer werd door zes auteurs uit deze landen een bijdrage speciaal voor Justitiële Verkenningen geschreven. Eveneens vermeldenswaard is nummer 6 over seksuele kindermishandeling, naar aanleiding waarvan de vereniging voor Sexuologie een studiemiddag organiseerde. Het laatste nummer van de jaargang betrof een (vrij unieke) bundeling van de inleidingen die werden gehouden op twee besloten studiedagen die door de afdeling TBS werden georganiseerd over de behandeling van seksuele delinquenten.

In totaal werden in jaargang 15 in acht nummers (exclusief het onderzoeksnummer) 50 artikelen gepubliceerd (1988: 44; 1987: 45). Deze verhoging van het aantal artikelen heeft te maken met de hiervoor gereleveerde congresbundel (JV9), die tien bijdragen bevatte. Van de vijftig artikelen werden er elf geschreven door WODC-medewerkers. Dit aantal (22% van het totaal) is opmerkelijk weinig; in 1988 was de helft van de artikelen van WODC-medewerkers! Wel is het aantal artikelen van justitiemedewerkers (exclusief het WODC) betrekkelijk groot, namelijk negen. Deze toch wel opvallende verschuiving naar auteurs van buiten het WODC zal vooral te maken hebben met de keuze van de thema's in deze jaargang. Deze was klaarblijkelijk wat verder verwijderd van WODC-onderzoek dan in voorgaande jaren. Justitiële Verkenningen is ogenschijnlijk in sterkere mate een eigen leven gaan leiden. Of hier sprake is van een *blijvende* tendens, zal uit de volgende jaargang moeten blijken. Of hier sprake is van een *wenselijke* tendens, laten we vooralsnog in het midden.

De totale jaargang omvatte 1308 pagina's (1988: 1340; 1987: 1110). Hiervan werden 59 pagina's gevuld met het voorwerk (inhoudsopgave, voorwoord) en 228 pagina's met het literatuuroverzicht, de rubriek boeken/rapporten en de mededelingen (1988: 253). Het onderzoeksnummer bestond uit 128 pagina's. Dit betekent dat de acht themadelen tezamen 893 pagina's besloegen (1988: 909; 1987: 711). De gemiddelde artikellengte komt dan op bijna 18 pagina's (1988: 21; 1987: 15,8).

In het jaarverslag over 1988 werd met enige onvrede geconstateerd dat de omvang van de artikelen en de themadelen met respectievelijk 31% en 28% waren gestegen ten opzichte van 1987. Over 1989 kunnen we vaststellen dat het gelukt is om de omvang van de artikelen met gemiddeld drie pagina's terug te brengen (14%). Omdat meer artikelen werden opgenomen, kwam het totale aantal pagina's nagenoeg overeen. Concluderend zijn we van mening dat de omvang van de themadelen, in verband met de 'verwerkbaarheid' door de lezer, verder dient te worden teruggebracht door iets terughoudender te zijn ten aanzien van het aantal op te nemen artikelen.

2.3 De verspreiding

Het tijdschrift is van oudsher in eerste instantie gericht op justitiële functionarissen en instellingen. Deze ontvangen het blad gratis, zo veel mogelijk op het werkadres. In 1988 werd een betaald abonnement ingesteld voor geïnteresseerden van buiten de justitiële kring. Dat jaar werd afgesloten met zo'n

500 betalende abonnees. Over 1989 is dit aantal gestaag opgelopen tot bijna 600 betalende abonnees. Hieraan heeft onder andere een foldercampagne van Gouda Quint bijgedragen. Het aantal kosteloze 'justitie-abonnementen' nam iets toe en loopt nu tegen de 2300 adressen. In de losse verkoop werden evenals vorig jaar enige honderden exemplaren afgezet.

Hoewel het aantal betaalde abonnementen, zeker in vergelijking met andere criminologische tijdschriften, zeer bevredigend is te noemen, achten wij de afname van losse nummers enigszins teleurstellend. Naar de inschatting van de redactie is het plafond bij de strikt justitieel geïnteresseerden wel ongeveer bereikt. Het lijkt er echter op dat kringen in de sociale wetenschap en de sociale sector het tijdschrift nauwelijks kennen, maar (in sommige nummers) zeer geïnteresseerd zijn. Opmerkelijk in dit verband is het feit dat het themanummer over seksuele kindermishandeling moest worden herdrukt, onder andere vanwege de eerder genoemde studiemiddag. Eventuele promotie-activiteiten in 1990 zouden zich naar onze mening moeten toelagen op het bereiken van deze groepen. De redactie is voornemens het tijdschrift meer nauwkeurig dan tot nu toe het geval was aan te bieden aan tijdschriften op dit terrein.

2.4 Justitiële Verkenningen in 1990

Zoals reeds werd aangegeven, is 1990 voor JV een jubileumjaar. In dat kader heeft de redactie(raad) een symposium georganiseerd, waarin een aantal prominente vertegenwoordigers uit het justitieveld en de wetenschap zijn licht laat schijnen over het maatschappelijk draagvlak van het strafrecht in de jaren negentig. De inleidingen die op dit symposium zijn gehouden, verschijnen in het eerste nummer van de zestiende jaargang. Het nummer wordt verder opgeluisterd door een overzicht van de geschiedenis van Justitiële Verkenningen.

In de daaropvolgende nummers zal achtereenvolgens aandacht worden besteed aan de volgende thema's: ondertoezichtstelling, milieucriminaliteit, niet-justitiële vormen van normhandhaving, allochtonen in Nederland, godsdienst en criminaliteit, overzicht van onderzoek, demografie en justitie, en criminaliteitsbeleid in West-Europa. Dit laatste nummer is een aparte vermelding waard, omdat in de voorbereiding en naar aanleiding van dit nummer zal worden onderzocht of het mogelijk en wenselijk is om vanuit het WODC een Europees tijdschrift te ontwikkelen in het kader van het criminaliteitsbeleid na 1992.

Verder is de redactie voornemens de rubriek Mededelingen wat sterker te maken door (voor zover aan de redactie bekend gemaakt) zoveel mogelijk interessante informatie voor het justitiële veld op te nemen.

Voor wat betreft de samenstelling van de redactieraad zal drs. A.B. Hooenboom in 1990 uit de redactieraad gaan en zal deze worden aangevuld met drs. C. Wiebrens (WODC) en dr. J. Horn (Directie Criminaliteitspreventie).

3 De rapporten

Bureauredacteur: M.E. Sampiemon

Het eerste rapport dat in 1989 bij Gouda Quint bv verscheen, was volgens plan: rapport nr. 89 in de serie Onderzoek en Beleid ('grote reeks'). Tijdens dit verslagjaar bracht het WODC in deze serie in totaal tien rapporten uit. De samenwerking met de nieuwe uitgever verliep geheel volgens wens en leverde het WODC, wegens lagere drukkosten, een aanzienlijke besparing op.

Daarnaast werden nog zes rapporten in eigen beheer uitgegeven ('kleine reeks') alsmede nog enkele J&J-rapporten.

Een beperkte oplage van de rapporten wordt kosteloos verspreid onder functionarissen, werkgroepen en instellingen binnen en buiten het Ministerie van Justitie. De laatste categorie wordt voorzien aan de hand van de verzendlijst die afhankelijk van het onderwerp wordt opgesteld. Belangstellenden die niet voor een kosteloos rapport in aanmerking komen, kunnen deze bestellen bij Gouda Quint bv te Arnhem. De voor 1 januari 1989 verschenen rapporten blijven voorlopig verkrijgbaar bij de SDU.

3.1 In 1989 verschenen rapporten in de reeks Onderzoek en Beleid

Veerman, G.J., G. Paulides en E.J. Hofstee

Ik zal eens even vragen naar zijn naam; voor- en nadelen van een legitimatieplicht.

WODC 89

Junger, M. en M. Zeilstra

Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden I.

WODC 90

Kapteyn, P.

Winkeldiefstal in Europees perspectief; een vergelijkend onderzoek in Amsterdam, Zürich en München.

WODC 91

Emmerik, J.L. van

Groepscommandanten bij de Rijkspolitie; een beschrijvend onderzoek naar hun werk en werkbeleving.

WODC 92

Hekman, E.G.A. en A. Klijn

Scheidingsmanieren; het Buro Echtscheiding Groningen als experiment in multidisciplinaire vroeghulp.

WODC 93

Aalberts, M.M.J.

Operationeel vreemdelingentoezicht in Nederland.

WODC 94

Emmerik, J.L. van

Tbs en recidive; een vervolgstudie naar de recidive van ter beschikking gestelden van wie de maatregel is beëindigd in de periode 1979-1983.

WODC 95

Cozijn, C.

Twee jaar bestuurdersaansprakelijkheid volgens de WBA en de WBF; verslag van een verkennend onderzoek.

WODC 96

Kruissink, M. en C. Verwers

Halt: een alternatieve aanpak van vandalisme; eindrapport van een evaluatie-onderzoek naar Halt-projecten.

WODC 97

Steinmetz, C.H.D.

Hulp aan slachtoffers van ernstige misdrijven; effecten van slachtofferhulp en primaire opvang.

WODC 98

3.2 In 1989 in eigen beheer uitgegeven rapporten van het WODC

Koolen, L.J.M., C.J. Wiebrens en E.A.I.M. van den Berg

Geschied of niet geschikt? Een evaluatie van de Lik-op-Stuk experimenten.

K1

Barendse-Hoornweg, E.J.M.

Gestructureerd politiesepot in jeugdzaken.

K2

Zeilstra, M.I. en H.G. van Andel

Evaluatie van het schadebemiddelingsproject bij de Leidse politie.

K3

Linckens, P.J. en J.L.P. Spickenheuer

In Enschede verdacht; de werking van een prioriteitenprocedure bij politie en justitie.

K4

Leuw, E.

Reclasseringswerk voor verslaafden; een onderzoek naar meningen en ervaringen in het reclasseringsveld.

K5

Naborn, E.M.

Beschermingsbewind; een vergelijking met de curatele.

K6

3.3 In 1989 verschenen in de J&J-reeks

Vissers, J.

De residentiële carrière van jongeren in de kinderbescherming.

J&J 12

Spaans, E.C., E.G.M.J. Berben en P.C.M. Reeuwijk

Vrijwillige pleegzorg; ervaringen van pleegouders, pleegkinderen en ouders van pleegkinderen.

J&J 13

3.4 Plannen voor 1990

In het komend jaar zal meer aandacht gegeven worden aan zowel de planning van de rapporten als aan de publiciteit rondom de rapporten. Hiertoe hoopt de afdeling een half-time medewerker aan te trekken.

Het WODC heeft besloten medewerkers die gaan promoveren, na een positieve stafbeslissing een aanbod te doen tot een tegemoetkoming in de kosten van de uitgave van het proefschrift. Het proefschrift zal in zo'n geval voorzien worden van het WODC-logo en van een verwijzing naar het WODC op het binnenblad.

In 1990 zal aan de reeds bestaande en regelmatig uitkomende WODC-publicaties, een nieuwe publikatiereeks worden toegevoegd onder de hoofdtitel *Dutch Penal Law and Policy*. In deze reeks zullen Engelstalige samenvattingen van WODC-rapporten (grote en kleine reeks) die ook internationaal van belang geacht worden, hun plaats vinden. Daarnaast zullen één of twee maal per jaar kerngegevens over de Nederlandse criminaliteit en de criminaliteitsbestrijding (gegevens van het Bureau Statistische Informatie en Beleidsanalyse) worden gepubliceerd. Tabellen en grafieken zullen hierin een zeer pregnante plaats innemen. De SDU zal met het drukken van deze reeks worden belast.

IV Externe publikaties van WODC-medewerkers in 1989

- Berghuis, A.C. en H. Franke
Politieke misdaad toen en nu.
Tijdschrift voor Criminologie, jrg. 31, nr. 4, 1989, pp. 257-261.
- Berghuis, A.C.
La prévention générale: limites et possibilités. In: A. Tsitsoura (ed.) Les objectifs de la Sanction Pénale.
Bruxelles, Bruylant, 1989, pp. 69-100.
- Berghuis, A.C., J.J.A. Essers en M. Kommer
Beeld en werkelijkheid; geweldscriminaliteit in cijfers.
SEC, jrg. 3, nr. 1, 1989, pp. 3-5.
- Bol, M.W.
Moral education and age limits in criminal law. Paper presented on the VIIth International Workshop on Juvenile Criminology, May 29-31, 1989 at Noordwijkerhout, The Netherlands.
- Boutellier, J.C.J.
Misdaad in Moskou; in gesprek met prof. dr. G.V. Datsjkov en prof. dr. I.I. Karpets.
Justitiële Verkenningen, jrg. 15, nr. 4, 1989, pp. 72-85.
- Boutellier, J.C.J.
We hoeven geen leugens meer te vertellen; Perestrojka waarborgt nog geen rechtsstaat.
NRC Handelsblad, 5 juni 1989.
- Boutellier, J.C.J.
Seksueel misbruik van kinderen; van pijnlijk geheim tot spektakelstuk.
Justitiële Verkenningen, jrg. 15, nr. 6, 1989, pp. 7-33.
- Duyne, P.C. van
Backgrounds of disparity in the administration of criminal law. Report presented to the eighth Criminological Colloquium, 1987.
Strasbourg, 1989.
- Emmerik, J.L. van
Het delictgedrag van ter beschikking gestelde seksuele delinquenten: enkele kwantitatieve gegevens.
Justitiële Verkenningen, jrg. 15, nr. 9, 1989, pp. 20-33.
- Emmerik, J.L. van, en M. Brouwers
Ter beschikking gestelde seksuele delinquenten. 1: Enkele kwantitatieve gegevens over hun delictgedrag.
Tijdschrift voor Criminologie, jrg. 31, nr. 3, 1989, pp. 195-215.

- Essers, J.J.A. en M. Kommer
 Vernieling opnieuw bekeken; stijgingspercentage deels toe te schrijven aan verhoogde aandacht.
 SEC, jrg. 3, nr. 2, 1989, pp. 13-14.
- Essers, J.J.A. en M. Kommer
 Niet alle hoop vestigen op demografische ontwikkelingen; jeugd en criminaliteit.
 SEC, jrg. 3, nr. 3, 1989, pp. 11-14.
- Essers, J.J.A. en M. Kommer
 Beeld van 1988.
 SEC, jrg. 3, nr. 4, 1989, pp. 5-7.
- Grapendaal, M.
 De markt van wit en bruin; inkomstenverwerving van harddrugs-gebruikers en de rol van methadon.
 De Psycholoog, jrg. 24, nr. 7/8, 1989, pp. 357-363.
- Grapendaal, M.
 De tering naar de nering; middelengebruik en economie van opiaatverlaafden.
 Justitiële Verkenningen, jrg. 15, nr. 5, 1989, pp. 23-46.
- Grapendaal, M.
 Etniciteit en penitentiaire inrichtingen; een overzicht.
 Justitiële Verkenningen, jrg. 15, nr. 2, 1989, pp. 17-38.
- Grapendaal, M.
 Mythes ontmaskerd; de economie van een junk.
 SEC, jrg. 3, nr. 3, 1989, pp. 8-10.
- Grapendaal, M.
 Harddrugs en criminaliteit in Rotterdam (boekbespreking).
 Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen, jrg. 15, nr. 3, 1989, pp. 113-114.
- Hesseling, R.B.P.
 Huismeesters in problematische woningcomplexen. In: Davelaar, H.E., F.J. Paas en J.A. van Selm (ed.), Onderzoek en beleid, congresbundel van de Marktdag Beleidsonderzoek 1989, Groningen, 1989, pp. 130-133.
- Hesseling, R.B.P., B. van Dalen en E. van Wees
 Criminaliteit stelt eisen aan taak en inzet huismeesters.
 Woningraad, nr. 12, 1989, pp. 25-30.
- Junger, M.
 Ethnic minorities, crime and public policy. Paper presented at the European Colloquium on Research and Crime and Criminal Policy in Europe, held at Oxford, 3-7 July 1988.
- Junger, M.
 Ethnic minorities, crime and public policy. In: Crime and Criminal Policy in Europe, Proceedings of a European Colloquium, ed. by R. Hood. Center for Criminological Research, University of Oxford, 1989, pp. 142-185.

- Junger, M.
Discrepancies between police and self-report data for Dutch racial minorities.
British Journal of Criminology, jrg. 29, nr. 3, 1989, pp. 273-284.
- Junger, M. en T. Van Hecke
Schadevergoeding in Nederland. (Restitution in The Netherlands)
Panopticon, jrg. 10, 1989, pp. 350-368.
- Junger-Tas, J.
Strategies against vandalism in The Netherlands. In: *Gewalt in unseren Städten als Beispiel für Aufgaben der kommunalen Kriminalpolitik; internationales Kolloquium, Münster, 26. bis 30. September 1988, Polizeiführungsakademie* 6, 1989, pp. 329-350.
- Junger-Tas, J.
Les sanctions alternatives aux Pays-Bas — un développement nouveau dans le droit pénal des mineurs. Bruxelles, 1989.
- Junger-Tas, J.
Meta-evaluation of crime prevention programs in The Netherlands. Paper presented at the American Society of Criminology, Reno, Nevada, 1989.
- Junger-Tas, J.
Recent trends in Juvenile Delinquency and the Juvenile Justice System. Noordwijkerhout, 1989.
- Klijn, A.
Van Moduul en Modaal; over de voorgenomen wijziging van de Wet Rechtsbijstand aan on- en minvermogenden.
Nederlands Juristenblad, jrg. 64, nr. 4, 1989, pp. 112-118.
- Klijn, A. en F.P. van Tulder
Discriminatie in de rechtshulp? Financiële afhankelijkheid als mogelijke drempel.
Sociaal en Cultureel Planbureau, 1990 (SCP-cahier, nr. 73).
- Kommer, M.
The Problems of Imprisonment: the Situation in Holland, 1970-1987. In: R. Hood (ed.), *Crime and Criminal Policy in Europe (Proceedings of a European Colloquium)*, Oxford, Center for Criminological Research, 1989.
- Kruissink, M.
Project winkeldiefstal 12-18 in Rotterdam
SEC, jrg. 3, nr. 1, 1989, pp. 33-34.
- Kruissink, M.
Hoofdbreken over symposium ...
SEC, jrg. 3, nr. 1, 1989, pp. 9-10.
- Laan, P.H. van der
Kinderziektes of blijvende aandoeningen? Over de toepassing van alternatieve sancties voor jeugdigen.
Delikt en Delinkwent, jrg. 19, nr. 3, 1989, pp. 230-241.

- Laan, P.H. van der
Een beetje teveel van het goede; over de toepassing van alternatieve sancties voor jeugdigen. In: K. Blankman en L.C.M. Stegman (eds.), Het recht of het belang van het kind.
Assen/Maastricht, Van Gorcum, 1989.
- Leuw, E.
Verslaving en criminaliteit.
Justitiële Verkenningen, jrg. 15, nr. 5, 1989, pp. 8-22.
- Mutsaers, M.
De evaluatie van een spijbelcontrole-experiment.
Wisselwerking, jrg. 5, nr. 2, 1989, pp. 3-8.
- Mutsaers, M.
Schoolintegratie en leerlingbegeleiding.
Tijdschrift voor leerlingbegeleiding, jrg. 12, nr. 6, 1989, pp. 18-27.
- Nelen, J.M.
Het gebruik van psychofarmaca in de Amsterdamse drugscene.
Justitiële Verkenningen, jrg. 15, nr. 5, 1989, pp. 47-66.
- Veerman, G.J.
Wetsevaluatie beleid – een beleid, goed beleid?
Regelmaat, jrg. 4, nr. 1, 1989, pp. 14-17.
- Wiebrens, C.J.
Verdelen en verdeeldheid; het Project Kwantificering Politiewerk nader uiteengezet.
Justitiële Verkenningen, jrg. 15, nr. 3, 1989, pp. 8-28.
- Wiebrens, C.J.
Sterkteverdeling en rolverdeling bij de politie.
Justitiële Verkenningen, jrg. 15, nr. 3, 1989, pp. 29-50.
- Wiebrens, C.J.
Police manpower re-allocation: the Dutch case. Paper presented for the British Criminology Conference.
Bristol, July 17-20, 1989.
- Zeilstra, M.I.
Schadebemiddeling blijkt moeite te lonen in Leiden.
Algemeen Politieblad, jrg. 138, nr. 17, 1989, pp. 395-400.